

E. GENDROLIS

KULTŪRINIS RELIATYVIZMAS KAIP VERTYBIŲ TEORIJA

Kultūrinio reliatyvizmo teorinės prielaidos slypi subjektyviojo idealizmo filosofijos pažinimo teorijoje, pabrėžiančioje pažinimo santykinumą bei subjektyvumą ir neigiančioje objektyvų žinių turinį. Istorijos filosofijoje reliatyvizmas kilo kaip reakcija prieš racionalizmą ir visuomenės pažangos teoriją, išreikšdamas XX a. buržuazijos pesimizmą ir nusivylimą savo klasės perspektyvomis. Tai ypač išryškėjo amžiaus pradžioje B. Kročės, H. Rikerto, V. Diltėjaus, O. Špenglerio darbuose. Tomis idėjomis remiasi amžiaus viduryje susiformavusi JAV kultūrinės antropologijos šaka — kultūrinis reliatyvizmas.

Tiesioginiu kultūrinio reliatyvizmo pradiniu laikytinas „istorinės mokyklos“ įkūrėjas F. Boasas, kurio istorinis determinizmas buvo šios krypties teorinė prielaida. Jis reikalavo kiekvieną kultūrą tyrinėti kaip atskirą socialinio patyrimo ir vertybių pasaulį, remiantis jos pačios sąvokomis ir vaizdiniais. Pasaulyje egzistuojančių kultūrų įvairovė ir unikalumas jam tapo pagrindu atsisakyti vieningo žmonijos vystymosi teorijos ir pereiti į kultūrinio reliatyvizmo, daugialiniškos evoliucijos pozicijas. Vienaliniškos kultūros evoliucijos teorija, neatsižvelgianti į atskirų kultūrų individualumą, jų unikalią istoriją, savo bendrą dėsnių schema esą negalinti paaiškinti realios visuomenės raidos¹. Apie bendrą kultūros raidą sprendžiama, remiantis Europos kultūros istorija, ir postuluojuama, kad visos kitos visuomenės pakartojančios šią istoriją. Iš to kyla etnocentristinis kultūrų grupavimas į „aukštesnes“ ir „žemesnes“, išaukštinama sava kultūra, ignoruojama ta aplinkybė, kad visos rasės ir kultūros prisidėjo prie žmonijos kultūros pažangos. F. Boasas iškėlė objektyvaus kitų kultūrų tyrinėjimo principą, reikalavusį, kad tyrinėtojas savo mąstymą kiek galint labiau suderintų su tiriamos tautos mąstymu ir kiek galint daugiau atsiribotų nuo savo etnocentristinių tradicijų ir išankstinių nusistatymų². Atmetęs evoliucionistų postuluotus kultūros rai-

¹ Boas F. Race, Language and Culture.— New York, 1966, p. 257, 282, 286.

² Боас Ф. Ум первобытного человека.— М.—Л., 1926, с. 55.

dos etapus kaip neįrodomus, jis pabrėžė, kad negalima kultūros raidą vaizduoti kaip skalę, kurios viename gale yra „žemiausios“, o kitame — „aukščiausios“ kultūros. Toks skirstymas remiasi subjektyviu, etnocentristiniu klasifikuojančiojo požiūriu, iškeliančiu vieną ar kitą kultūros bruožą (paprastai techninį pajėgumą) ir nepaisančiu visų kitų. Nėra pagrindo „pirmykštėmis“ vadinti beraštes gentis ir tautas, kadangi jos yra mūsų amžininkės, turi tokią pat ilgą istoriją, bet skirtingą kultūros orientaciją.

Šią mintį išplėtojo F. Boaso mokinė R. Benedikt, akcentuodama, kad kiekviena kultūra turi savitą psichologinę orientaciją, kelia sau specifinius tikslus, kurie svetimi ir nesuprantami kitų kultūrų žmonėms. Tik supratus tiriamos kultūros žmonių intelektualines ir emocines paskatas, darosi aiški ir prasminga jų veikla. Kultūros esą nepalyginamos dėl nevienodų jų orientacijų. Jos vystosi skirtingais keliais ir siekia skirtingų tikslų, o tie tikslai ir priemonės jiems pasiekti negali būti vertinami pagal svetimos kultūros kriterijus³. Apibrėždama kultūros modelį kaip esminių orientacijų, nusistatymų, pasaulėžiūros arba vertybių sistemos visumą, R. Benedikt kultūrų skirtumus aiškino skirtingais psichologiniais žmonių tipais. Tuo pasireiškė idealistinis kultūrinio reliatyvizmo metodologijos pagrindas.

Skirtumas tarp vienalinijinės evoliucijos teorijos ir reliatyvizmo yra principinis. Pirmoji bendroje kultūros raidoje siekia atskleisti paralelias kryptis, antrasis pabrėžia kultūrų skirtingumą, tiesa, neignoruoamas ir konvergencijos reiškinių. Pirmoji bendroje kultūros raidoje iškelia kokybinius pakitimus, nekreipdama dėmesio į specifinių kultūrų ypatingą raidą, antrasis, neigdamas bendras vystymosi stadijas, visą dėmesį skiria specifinių kultūrų raidai. Reliatyvistai kultūros vystymąsi iš esmės laiko divergentišką, todėl jų tyrimai apsiriboja atskiromis kultūromis, kultūros arealais, kultūros bruožų lyginimais. Vengiama bendrų išvadų apie žmonių kultūros raidą, nes neigžiama bendrųjų kultūros dėsnių formulavimo galimybė; nurodoma, kad jie būtų tokie bendri, jog neleistų paaikškinti jokios konkrečios kultūros. Kultūros, kaip specifiskai žmogiško fenomeno, raidoje esą galima argumentuotai įrodyti technikos pažangą, bet šis kultūros bruožas nesąs pakankamas pagrindas jos pažangai nustatyti.

Net tie tyrėjai, kurie kritikuoja reliatyvistinę visuomenės raidos teoriją ir įrodinėja bendrą kultūros pažangą, dažnai kategoriškai neigia šią pažangą dorovės, moralinių santykių srityje. Antai L. Vaitas „Kultūros evoliucijoje“ nurodo, kad etinės vertybės nėra daiktai, kuriuos galima palyginti vieną su kitu, nurodant, kuris geresnis ar palyginti vieną su kitu, nurodant, kuris geresnis ar blogesnis. Etinės vertybės yra socialinių sistemų funkcijos, todėl apie etikos evoliuciją prasminga kalbėti socialinių sistemų požiūriu, nes evoliucijos procese socialinės sistemos yra

³ Benedikt R. *Patterns of Culture*.— New York, 1957, p. 206.

nepriklausomi, o etinės sistemos — priklausomi kintamieji. Nėra absoliučių etinių sistemų ir vertybių. Jos visada priklauso nuo socialinio konteksto. Etinę pažangą bandoma argumentuoti žmogaus gyvybės, jo orumo vis aukštesniu vertinimu, nurodant, kad pirmykštėje visuomenėje buvo žudomi ne tik svetimi, kaip priešai, bet ir savi — vaikai, seneliai. L. Vaitas pastebi, kad tokį elgesį sąlygoja ne „moralinio jausmo“ stoka, o tos visuomenės gyvenimo sąlygos. Šiuolaikinės masinio žmonių naikinimo priemonės, masinis jų žudymas nerodo, kad „moralinis jausmas“ būtų išaugęs. Žmogaus orumo nepaiso šių laikų klasinės visuomenės sistemos, pasmerkdamos daugumą žmonių visą amžių skursti, nors turi pakankamai galimybių patenkinti jų gyvybinius poreikius⁴.

Skirstant tautas į „labiau moralias“ ir „mažiau moralias“, remiamasi tiesiogiai neišreikšta prielaida, kad pasaulyje yra universali moralinių vertybių sistema, kuri iš tikrųjų pasirodo esanti paties vertinančiojo visuomenės sukurta. Visi, kas nesilaiko šios moralės kodekso, paskelbiami amoraliais. Tas pats principas taikomas ir kitoms visuomenėms vertinti. Todėl L. Vaitas padaro išvadą, kad kiekvienos tautos etinės vertybės priklauso nuo jos socialinės sistemos, o ne nuo tariamo universalaus ar absoliutaus standarto. Nesą jokio pagrindo kalbėti apie moralės evoliuciją, todėl ir posūkis nuo absoliučių vertybių filosofijos į reliatyvių vertybių filosofiją yra pažangus reiškinyš⁵.

Nuosekliausia ir labiausiai išbaigta forma kultūrinio reliatyvizmo teoriją išdėstė M. Herskovicą, nors pirmasis ją aiškiai suformulavo V. G. Semneris (1840—1910). Savo knygoje „Papročiai“ („Folkways“, 1906) jis atmetė etnocentristinį kitų kultūrų vertinimo principą ir moralinius ar kitus absoliučius standartus, pabrėždamas, kad kultūra ir jos bruožai gali būti tinkamai įvertinti tik jos ekologinio ir socialinio-istorinio konteksto pagrindu. Vergija, kanibalizmas, vaikų žudymas — priimtini ir visuomeniškai pateisinami juos praktikuojančių žmonių — papročiai pateisina viską.

M. Herskovico kultūrinio reliatyvizmo teorija išdėstyta knygoje „Žmogus ir jo darbai“ bei straipsniuose, kurie po autoriaus mirties išleisti atskira knyga „Kultūrinis reliatyvizmas. Perspektyvos į kultūros pliuralizmą“⁶.

M. Herskovicą skyrė tris kultūrinio reliatyvizmo aspektus: metodologinį, filosofinį ir praktinį. Kaip metodas, kultūrinis reliatyvizmas reikalauja kiek galint didesnio objektyvumo, tyrinėjant kitas kultūras. Juo siekiama suprasti kultūros papročius jos pačios santykių požiūriu ir atsisakyti jų interpretacijos iš svetimos kultūros pozicijų. Tyrimo tikslas — ne vertinti ar siekti pakeisti kitos kultūros papročius pagal savo kultūros standartus, o suprasti jų vidinę logiką.

⁴ White L. The Evolution of Culture.— New York, 1959, p. 221—222.

⁵ Ten pat, p. 225.

⁶ Herskovits M. J. Man and His Works.— New York, 1949; Herskovits M. J. Cultural Relativism. Perspectives in Cultural Pluralism.— New York, 1973.

Reliatyvizmas, kaip filosofija, tiria kultūros vertybių prigimtį, taip pat pažinimo teorijos problemas, kurios kyla iš inkulturacijos, sąlygojančios žmonių mintis ir elgesį.

Praktinis aspektas yra filosofinių principų, formuluojamų remiantis minėtu metodu, taikymas kultūrų tyrinėjime ir tarpkultūriniuose santykiuose.

Visi kultūrinio reliatyvizmo aspektai tarpusavyje logiškai susiję. Metodologinis aspektas yra pirmasis, nes juo vadovaujantis sukaupiama medžiagos, iš kurios daromos epistemologinės išvados, formuluojama filosofinė koncepcija, tampanti praktinės veiklos pagrindu⁷.

Antropologiją, kaip mokslą apie pasaulio tautų kultūras, M. Herskovicą laikė viena svarbiausių priemonių europietiškam-amerikietiškam etnocentrizmui įveikti, nes visose srityse europietiška kultūros tradicija buvo (o dažnai ir tebėra) laikoma etalonu, pagal kurį sprendžiama apie kitų pasaulio kultūrų išsivystymo laipsnį. Reliatyvizmas šiuo atžvilgiu siekė pabrėžti visų kultūrų vertingumą, reikalavo pripažinti jų savarakiško vystymosi galimybę, neprimetant svetimų vertybių ir negriaunant tradicijų, kurių tikroji socialinė prasmė negali būti suvokta išorinio stebėtojo. Jis skiepijo pagarbą ir toleranciją tautoms, kurios šimtmečius kentė imperialistinių valstybių spaudą. Pačią kultūrinio reliatyvizmo esmę autorius išreiškė kaip pagarbą kitoms kultūroms, pabrėždamas, kad daugelio, o ne vieno gyvenimo būdo pripažinimas suponuoja kiekvienos kultūros vertybių pripažinimą. Tuo tarpu etnocentrizmo esmė yra ta, kad, vertinant kitas kultūras, taip pat siekiama pakeisti ir tai, kas skiriasi nuo mūsų gyvenimo būdo. Tačiau mums lieka nesuprantamos tiriamųjų kultūrų vertybės, nes jas sąlygoja skirtinga kultūros orientacija ir tradicijos.

Tuo pagrindu M. Herskovicą žmonijos raidos stadijų teoriją laikė akivaizdžiausia europocentrizmo išraiška, griežtai atmesdamas bet koki kultūrų skirstymą į aukštesnes ir žemesnes. Evoliucines kultūros stadijas turinti pakeisti *vystymosi* sąvoka, nenumatanti visur būtinos sekos. Evoliucijos stadijų iš viso esą neįmanoma nustatyti dėl pačios visuomenės specifikos. Pavyzdžiui, teiginys, kad vienas minties ar veiksmo būdas yra geresnis už kitą,— nepaprastai sunkiai įrodomas, remiantis bet kuriuo universaliai taikomu kriterijumi⁸. Išimtį sudarytų vien technikos raida. Apskritai nėra absoliučių standartų kultūroms lyginti, nes tai, kas vienai yra gėris, kitai gali būti blogis. Pagaliau ir pati pažangos idėja esanti tik visiškai nesenas mūsų kultūros požymis. Iš to išplaukia kitas kultūrinio reliatyvizmo principas: sprendimai remiasi patyrimu, o patyrimą kiekvienas individas interpretuoja savo inkulturacijos požiūriu⁹. Pabrėždamas, kad kiekvienos kultūros istorinė raida unikali ir niekada nepakartojama, M. Herskovicą tvirtina, kad jokios dvi kul-

⁷ Herskovits M. J. Cultural Relativism, p. 32—33.

⁸ Herskovits M. J. Man and His Works, p. 70.

⁹ Ten pat, p. 63.

tūros nesukuria tapačių kultūros formų, todėl nėra ir bendrų kultūros raidos stadijų.

Žinoma, kiekviena visuomenė turi kalbą, materialinę gyvenimo pagrindą, ekonomiką, socialinę organizaciją, auklėjimo sistemą, pasaulėžiūrą, meną ir t. t. Tačiau tos universalijos kiekvienoje jų įgyja specifines formas. Kiekvienos kultūros pagrindas esąs giliai psichologinis, jis ir sąlygojas jos unikalumą. Kultūrinis reliatyvizmas, pabrėždamas kultūrų skirtumus, juos suabsoliutina. Kiekviena visuomenė turi savo vertybes, kurias reikia pripažinti, nors jos ir skiriasi nuo mūsų visuomenės vertybių. Pripažindamas kultūros universalijas, kultūrinis reliatyvizmas priešpriešina jas absoliučioms etnocentrinėms vertybėms, pabrėžia, jog tiesa, teisingumas, gėris ir grožis gali turėti tiek išraiškų, kiek yra kultūrų.

Absoliučios vertybės nepripažįsta jokių skirtumų, neatsižvelgia į kultūrų specifiką, nekinta istoriškai, yra fiksuotos. Tačiau tokių vertybių pripažinimas veda į misticizmą, neginčijamą tikėjimą, kuris mokslui yra svetimas. Mokslas turi remtis faktais, todėl kultūrinis reliatyvizmas yra empirinė filosofija, pripažįstanti tik kultūros *universalijas*, induktyviai nustatomas iš kultūros reiškinių pasaulio įvairovės. M. Herskovicą pastebi, kad absoliučių vertybių, moralės, išorinio pasaulio suvokimo kriterijų paneigimas nereiškia, jog tokie kriterijai skirtingomis formomis netaikomi kultūros universalijoms. Kiekviena kultūra turi pripažintą vertybių sistemą, nors jokių dviejų kultūrų institutai nėra identiški savo forma. Universalijos yra moralė, grožio suvokimas, tam tikras tiesos standartas, tačiau jos įgyja daugybę formų dėl atskirų visuomenių skirtingo istorinio patyrimo. Kiekvienoje jų kriterijus gėriui, grožiui ir tiesai nustatyti kinta, bet pagrindinės sąvokos išlieka, jos atitinkamai formuoja mintį, orientuoja į tam tikrą veiklą, teikia tikslą gyvenimui¹⁰.

Taigi mūsų kultūra su jos vertybėmis yra tik viena iš daugelio, o mūsų vertinimai kyla iš mūsų kultūros pagrindo ir todėl negali būti absoliutūs. Gėrį, grožį, tiesą ir teisingumą žmogus sąmoningai ir nesąmoningai suvokia per savo inkultūracijos prizmę. Dar daugiau — net fizinio pasaulio faktų — laiko, erdvės, nuotolio, svorio, apimties ir kitų „realybių“ suvokimas yra sąlygotas kiekvienos kultūros konvencijų¹¹.

Bet čia iškyla kultūriniam reliatyvizmui neišsprendžiamas klausimas. Svarbiausias mechanizmas, lemiantis kultūros vertinimą, yra etnocentrizmas. Nustačius, kad kultūros turi skirtingas orientacijas ir įvairius gyvenimo būdus, negalėsime (nors M. Herskovicą teigia priešingai) su nauja perspektyva ir objektyviai vertinti kitas kultūras. Juk metodas reikalauja objektyvumo, o inkultūracija sąlygoja subjektyvumą. Objektyvumo reikalavimas lieka neįgyvendinamas pageidavimas.

¹⁰ Ten pat, p. 76—77.

¹¹ Ten pat, p. 64.

M. Herskovicą patę pripaęžista, kad mokslinėse, metafizinėse (filosofinėse), aksiologinėse teorijose, nepaisant kilnių, bet nevykusių mėginių — įveikti giliai pasąmonėje slypintį etnocentrizmą, jis visada išlenda į paviršių¹².

Etnocentrizmas — tai galutinis psichologinio proceso rezultatas, dėl kurio žmonės savo grupės gyvenimą padaro pasaulio centru, matuoja jį savais metais, sprendžia apie elgesį pagal savo normas, sako M. Herskovicą. Kiekvienas individas perima savo kultūros tradicijas, papročius, pasaulėžiūrą. Kultūra reguliuoja jo santykius su kitais, duoda jam visatos sampratą, formuoja jo estetinį skonį, pagaliau sąlygoja laiko ir erdvės suvokimą, suponuoja etines normas. Nėra žmogaus gyvenime atvejų, kad jis nejaustų savo kultūros poveikio ar nebūtų jos veikiamas. Kultūros įsisavinimo procesas, vadinamas *inkultūracija*, perduodamas kalbos simboliais. Inkultūracija — tai mechanizmas, kiekvienam individui nustatantis priimto elgesio normas (kas gera, negera, teisinga, neteisinga, siektina ar draudžiama), nurodantis sankcijas dėl normų pažeidimo. Inkultūracijos procese, kuris prasideda nuo kūdikystės, suformuojama tam tikra vertybių sistema, kurios žmogus laikosi gyvenime. Tačiau kultūra — ne tramdomieji marškiniai, o laisvas rūbas, duodantis erdvę tam tikriems nukrypimams nuo normos, naujovių atsiradimui, kurį M. Herskovicą taip pat aiškina psichologiškai — kaip talentingų žmonių kūrybinių siekimų rezultatą.

M. Herskovicą kultūrinio reliatyvizmo teoriją galutinai apibendrina, sakydamas, kad nėra absoliučiai vertingos moralės sistemos, panašiai kaip nėra absoliučiai tinkamo galutinio pasaulio suvokimo būdo. Žmonių tradicijos diktuoja, kas jiems gera ar bloga, kaip jie turi interpretuoti tai, ką mato, jaučia ar girdi; ir jie gyvena, vadovaudamiesi tais imperatyvais¹³.

Kultūrinis reliatyvizmas, kaip vertybių teorija, nepateikė alternatyvos etnocentrizmui. Ne tik vertybiniai sprendimai, bet ir sprendimai apie fizinio pasaulio faktus, šios teorijos požiūriu, yra tik konvencijos, kurių objektyvaus pagrindo taip ir nepavyko nustatyti, nes viskas galų gale priklauso nuo specifinių kultūrų ypatybių. Bet kuri mokslo teorija lieka konvencija, bet be objektyvaus turinio.

Pripažinus, kad kiekviena vertybių sistema turi prasmę tik jos pačios vidinio vertinimo požiūriu, reikalaujama ją toleruoti net tada, kai ji svetima ir nepriimtina daugumai kitų kultūrų. Kritikai ne kartą pastebėjo, kad taip gali būti pateisinamas genocidas, fašizmas, apartheidas ir kt., todėl tokia teorija tampa savo nenuoseklumo auka. Nelieta jokie kriterijaus skirti gėrį nuo blogio, nes gėris ir blogis turi prasmę tik konkrečios kultūros ar grupės kontekste. Paneigęs absoliučias vertybes, M. Herskovicą nurodo „universalijas“, kurios pasirodo niekam neprivalomos ir yra tik aprašomojo pobūdžio. Teisingai yra pastebėjęs

¹² Herskovits M. J. Cultural Relativism, p. 50.

¹³ Ten pat, p. 101.

M. Herskovico oponentas Dž. Merdokas, sakydamas, kad kultūrinis reliatyvizmas remiasi implicitine prielaida „kas yra, yra gera“. Jei tai yra moralinis sprendimas, tai mokslškai jis nepateisinamas, o jei moralinį sprendimą atmesime, liks teiginys „kas yra, yra“ — beprasmė tautologija, kuri nieko nepaaiškina¹⁴.

Atsakydamas į kritikų kaltinimus esą kultūrinis reliatyvizmas, pripažindamas visų vertybių lygiavertiškumą, pateisina reakcingus politinius režimus, žiaurumą ir t. t., M. Herskovicas pastebi, kad kultūros skirtumų pripažinimą reikia skirti nuo jų gynimo. Kultūrinio pliuralizmo pripažinimas reiškia tik tai, kad vertybės, kurias kiekviena žmonių grupė priskiria savo konvencijoms, kyla iš jos pačios istorinio pagrindo ir gali būti suprastos vien šiuo pagrindu remiantis. Reliatyvizmas konstatuoja faktą ir nelaiko kultūros nekintančia, tačiau pabrėžia, kad reikia geriau leisti pačioms visuomenėms spręsti savo problemas, o ne prievarta primesti joms svetimus kultūros elementus. Kaltinimas, kad reliatyvizmas pateisina kastų sistema Indijoje ar rasinę kastų sistemą JAV, tik supainiojās klausimą. Pripažinti kultūrose besireiškiančią konvencijų jėgą, kurios nepriimtinos kitiems, yra vienas dalykas, o reikalauti tokius reiškinius panaikinti — kitas. Kultūrinis reliatyvizmas tik pabrėžia inkultūracijos įtaką formuojant žmogaus elgesį ir sąmonę, jis nepropaguoja moralinio nihilizmo. Kiekviena visuomenė turi savo etinę sistemą, moralės kodeksą, kurio laikosi jos nariai ir kurio pažeidimas visada smerkiamas. Tačiau kai bandoma vertinti kitų žmonių gyvenimo būdą, visada iškyla klausimas, kokiomis normomis reikia vadovautis taip vertinant. Ir visada pasirodo, kad toks vertinimas remiasi nesąžiningai vertinančiųjų sau priskirtu pranašumu¹⁵. Į anksčiau valdytas tautas, pastebi M. Herskovicas, žiūrima kaip į žemesnes, kurias reikia vesti į aukštesnę kultūros stadiją. Apie tokią pagarbą ir toleranciją kalba kultūrinis reliatyvizmas.

Laikytis kultūrinio reliatyvizmo filosofijos, kuri remiasi mokslo nustatytu kultūrų įvairumu, sako M. Herskovicas, nereiškia vienapusiškai toleruoti nesavas idėjas. Kaip atominės fizikos žinojimas tiesiogiai neveda į taikų jos panaudojimą, taip ir kultūrinis reliatyvizmas neduoda visų atsakymų šių laikų pasaulio problemoms išspręsti. Tačiau pasaulio kultūrų įvairovės pripažinimas gali pasitarnauti geresniam jų supratimui be garantijos, kad bus tuo pačiu atsilyginta. M. Herskovicas visiškai pagrįstai nurodo, kad europiečiai ir amerikiečiai negali turėti vienintelių visiems priimtinių atsakymų į tarptautinių problemų sprendimą, nors šie atrodytų ir labai natūralūs jiems patiems. Vis dėlto jie negali būti universalūs, visiems tinkami. M. Herskovicas formuluoja principus, kuriais turi remtis pažiūra į kitas kultūras ir tarptautinę politiką: 1) reikia pripažinti ir siekti, kad visur būtų pripažinta, jog skirtingi žmonės tuos pačius tikslus pasiekia skirtingomis priemonėmis,

¹⁴ *Murdock G. P. Culture and Society.*— Univ. of Pittsburgh Press, 1965, p. 147.

¹⁵ *Herskovits M. J. Cultural Relativism*, p. 56.

2) aiškiai apibrėžti savo vertybes ir tikslus, kad mes ir tie, su kuriais bendraujame, juos žinotų; siekti, kad savo tikslus ir vertybes taip pat apibrėžtų kiti, 3) remiantis skirtingais kultūrų modeliais, siekti bendrų tikslų, visoms tautoms pripažįstant teisę pasirinkti vieną iš taikių alternatyvų¹⁶. Mokslo uždavinys yra tarnauti žmonijai, padėti tautoms geriau suprasti viena kitą, tarnauti taikai.

Žymus tarybinis etnografas S. Tokarevas, kaip ir kiti autoriai, nurodęs M. Herskovicio teorijoje reliatyvizmo principo absoliutinimo tendenciją, pabrėžia pažangų jos socialinį pobūdį. „Pagarba kiekvienos tautos kultūrai, nors ir laikomai atsilikusia, dėmesingi ir atsargūs santykiai su tautomis — kiekvienos tokios kultūros kūrėjomis, europiečių ir amerikiečių atsisakymas nuo išdidaus savęs išaukštinimo kaip tariamai absoliučių kultūros vertybių skleidėjų ir neklystančių teisėjų tais klausimais,—rašė jis,—visa tai, be abejonės, protingos mokslinės idėjos, vertos paties rimčiausio dėmesio“¹⁷.

Kultūrinis reliatyvizmas nesukūrė nuoseklios mokslinės vertybių teorijos, tačiau akcentavo objektyvaus kultūros reiškinių tyrimo būtinumą, paskatino tirti vertybes tarpkultūriniu aspektu, skiepijo pagarbą kitoms kultūroms. Šios problemos tebėra aktualios ir šiandien, kai sprendžiami nacionalinių santykių, taikaus tautų sambūvio klausimai.

---

¹⁶ Ten pat, p. 95—96.

¹⁷ *Токарев С. А. История зарубежной этнографии.*— М., 1978, с. 290.